אהרן סורסקי

האדמו"ר הירושלמי

מאה ועשר שנים להסתלקותו של האדמו"ר רבי אלעזר מנדל מללוב זצוק"ל

בית לֶלוב ראשיתו בפולין המעטירה, בבית מדרשו של הרה"ק רבי דוד זי"ע, אוהב ישראל וסניגורן. בנו הרה"ק רבי משה'לי זי"ע, היה הראשון באדמו"רים שתקע יתד לחסידות בתוככי ירושלים, אך מכבשי דרחמנא לא ארכו הימים אשר חי בין חומותיה, וכשמלאו ע"ד יום מבואו לא"י נתבקש לישיבה של מעלה. נכדו, הרבי ר' אלעזר מנדל זי"ע, ששימש פה רבן של חסידים במשך ל"ב שנה, הוא, איפוא, האדמו"ר הראשון שהבעיר אבוקה קדושה זו של חסידות בעיר הקודש. ממנו נמשכת שושילתא דדהבא של בית לֶלוב עד עצם היום הזה.

דמות מופלאה של צדיק אמת, אבן־שואבת לכל נקיי הדעת בירושלים, מבקשי השם. מופת חי בהליכותיו בקודש, כחד מקמאי, ואור זרוע מנוגה־נגדו בלב מעריצים וחסידים המקושרים אליו בכל נימי נפשם. מסופר, פעם שלח אליו הצדיק רבי שלמה מפרימישלאן זצוק"ל (בן אחיו של הרבי ר' מאיר'ל מפרמישלאן זי"ע המפורסם), שהתגורר בחברון, לאמור: ראיתי בשמים כתוב עליך באש שחורה ע"ג אש לבנה "למי כל חמדת ישראל — הלא לך ולכל בית אביך".

מִלֶּלוב עד ירושלים

רבי אלעזר מנדל נולד בלֶלוב, שנת תקפ"ז, ונקרא בשני שמותיו על־שם הרה"ק רבי אלעזר מליז'נסק זי"ע (בנו של ה"נועם אלימלך" זי"ע), והרה"ק רבי מנדלי מרימינוב זי"ע, אשר נתגלו בחזיון קודם לידתו לאביו הצדיק רבי משה'לי זי"ע, וביקשו ממנו לקרוא אותו על שמם.

הוא התחנך, כמצופה, בד' אמות של קדושה וטהרה. כבר בעודנו ינוקא הצטיין במעלות נדירות. גם אביו ניבא לו נצורות. מעשה שהשאיר האב בחדרו על השולחן ערימה של קוויטלך ויצא. את הדלת לא סגר, והילד אלעזר מנדל, כבן שש, נכנס פנימה והחביא את כל ה"פתקאות" בכובעו וחבש אותו על ראשו. כעבור שעה קלה, משנכנס האב ולא מצא את הקוויטלך, חיפש אחריהם ולא מצא עד שהילד פתר לו את התעלומה. מיד הגיב בחיוך: "נו, אלעזר מנדל כבר יודע לשאת על ראשו מאות יהודים...".

כשמלאו לו י"ז שנה, נכנס לחופה עם הצדקת מאטל ע"ה בת הרה"ק רבי צבי מלובלין זי"ע, בנו של ה"חוזה" הקדוש. הוא המשיך להתגורר שנים אחדות במחיצת אביו והוסיף לגדול בתורה ובעבודה. כשנפרד הרבי ר' משה'לי מארץ העמים ועלה לאר"י, בשלהי שנת תר"י, הצטרף אליו הבן המופלא רא"מ, שלא זזה ידו מתוך ידו. וכשעלתה נשמתו השמימה, בסערה, הקים ד' תחתיו את רבי אלעזר מנדל. אף שהיה השלישי בב־נים, קדמו לו האחים רבי שלמה יחיאל זצ"ל, ורבי יצחק דוד זצ"ל, נמנו וגמרו כולם כי הוא שימלא מקום אבותיו, כי לו יאתה איצטלא זו ביותר, והוא אז רק בשנתו הכ"ד.

יסורים של אהבה

בשנים הראשונים סבל עוני ומח־סור. רבי אלעזר מנדל שם לילות כי־מים בתורה ובעבודת שמים. זוגתו הצדקת, בת בנו של החוזה, מחוסר ברירה יצאה וליקטה בשוקים גבעולי סובין, בישלה אותם במים שהפכו ל"מרק" עבור הילדים הפעוטים שלה: דוד צבי שלמה, ודבורה גולדה, לשבור רעבונם. בערבי שבתות נהגה לשפות על הכירה סיר מלא מים, שלא תתבי־יש מפני שכנותיה, כדרך שעשתה אשתו של רבי חנינא בן־דוסא. אחת השכנות גילתה פעם באקראי מה מכיל הסיר. מיד הזדרזה והלכה אל הגרמ"ל מקוטנא זצ"ל, בעל "תפארת ירושלים", ותשאל: "היתכן להפקיר בניהם של קדושים לחרפת רעב?!"

מני אז קמו להם דואגים מסורים ונאמנים, אשר עשו כמיטב יכלתם, שלא יחסר בביתו לחם לפי הטף.

באותו זמן התייסר ביסורים של אהבה. מקורביו שמעו אותו כשה־תפלל ביוהכ"פ אומר "ומה שחטאתי לפניך מחוק ברחמיך הרבים ואפילו ע"י יסורים וחלאים רעים" (במקום "אבל לא ע"י יסורים" כפי שנדפס בסידור) ורוב ימיו היה מדוכא בחל־אים ומכאובים לזיכוך הנפש. בשנתו השלושים תקפה את רבי אלעזר מנדל מחלה קשה, דלקת הכבד, והרופאים נואשו מחייו. אמו הצדקת, רבקה רחל ע"ה, בת היהודי הקדוש מפשיסחא זי"ע, הכריזה אז שהיא נותנת לו במתנה כ"ה שנות חיים שלה. ואמנם כן: באותו שבוע חלתה האם ושבקה חיים, הבן הבריא וקם ממיטת חליו, והוסיף אח"כ לחיות עוד כ"ה שנים.

כן סבל מרדיפות ונגישות. היה מעשה שפרצו ז'נדרמים טורקים לביתו בערב יום כיפור, שמוהו באזיקים, והובילו אותו לבית הסוהר — עקב עלילה שפלה. משמים סיבבו ששהה אז בעיר כה"ר חיים אבולעפיה זלה"ה מטבריה, אשר חש מהרה אל הראשל"צ הספרדי, וילכו שניהם להשתדל בקרב אנשי השררה שיש־חררו את הצדיק מכלאו. רק בשעה מאוחרת בלילה הניחו לו. מיד שם רבי אלעזר מנדל את פעמיו לבית מדרשו, שם המתינו לו החסידים בלב הומה, והתחיל בתפלת יום הקדוש. כשעמד באמצע הפזמון "יעלה תחנו־נינו מערב" התפרץ לביהמ"ד האיש המלשין, התנפל לרגליו וביקש סליחתו בבכיה גדולה, אך הרבי לא הרגיש בו, עד שקראה אליו אמו הצדקת מעזרת־הנשים שימחול ויס־לח לו. באותו רגע רמז הרבי בתנועות ידיו, שאין בלבו שום טינא על האיש, וכי מעביר על מדותיו ונסלח לו.

קדוש עליון

תפלותיו בכל יום ויום נמשכו שעות ארוכות. רבי אלעזר מנדל התפלל ממעמקים, בסערת קודש צעק לבו אל ד'. בין חומות ירושלים קלטו אזניו צלילים רחוקים מן השיר של הלויים בזמן שביהמ"ק עמד על מכונו. בוקר אחד חלף על פני חנות של ערבי בצומת רחוב חב"ד ורחוב השלשלת. הלה ישב לתומו וניגן בחליל, והנה סח הרבי למלווהו, חסיד מקורב, כי מצלילי החליל עולה באזניו אחד משירי הלויים על דוכנם.

בכל יום נהג להתפלל מנחה ומע־ריב אצל הכותל המערבי: "מעברו השני של הכותל נמצא שער גן עדן" נהג לומר. במיוחד בתפלת ערבית האריך לשפוך שיחו, כשלוש שעות ויותר, אחוז דביקות ופניו בוערות כלפיד אש. בקור ובשלג לא שינה את דרכו. משמשו המסור, ר' צבי גירש ע"ה, מרוב חמלה על הרבי, עמד לפעמים כשבכלת־עץ בידו וסוכך על ראשו מפתיתי השלג, מבלי שירגיש הצדיק במעשהו. ביוהכ"פ ובתשעה באב פסע רבי אלעזר מנדל מביתו אל הכותל, דרך סימטאות הערבים בעיר העתיקה, כשהוא חלוץ מנעלים. מעשה שהתנכל לו בן־בליעל, מהמי־שמעאלים, ופיזר בכוונה שברי זכוכית וקוצים לכל אורך המסלול שהרבי יעבור עליו. הרא"מ הגיע אל הכותל פצוע ברגליו וזב דם. מאוחר יותר, התאספו עשר אנשים מבני־בריתו של הצדיק, והסכימו לבערו מן העולם. עוד באותו יום מת הערבי בביתו מיתה חטופה ומשונה. ויהי לפלא.

גם בכל ערב שבת אחרי חצות היום, נהג הרא"מ לבוא אצל הכותל המערבי ולהרבות שם בתפלה. "בשעה זו מבקרים פה האבות הק־דושים בכל ערב שבת" גילה.

ארבע פעמים בשנה יצא מירושלים לחברון ושפך תחינותיו סמוך למערת המכפלה. העיר היתה חביבה עליו מהרבה טעמים, ומכללם מפני שאין בה כנסיות ומנזרים, אשר ירבו לצלצל בפעמונים, וצלצוליהם מטמאין את האויר. מערב ר"ח אלול נהג לשהות בחברון עד ערב ראש השנה, את יום הדין גופו עשה בירושלים, אך למחרת בצום גדליה חזר שוב לחברון (הנסיעה בימיו ברכיבה ע"ג פרידה נמשכה יום שלם) וביום ח' בתשרי יצא לירושלים. ככה יעשה רבי אלעזר מנדל מדי שנה בשנה.

בשנת תר"ל נסע הרבי לחברון ביחד עם הרה"ק רבי יחזקאל משינ־בה זי"ע, בעל "דברי יחזקאל", שביקר בא"י באותם הימים. כשהתקרבו להרי חברון פנה הרא"מ אל הצדיק משינ־בה באמירה: "רואה מר את ההרים מסביב שהם רוקדים? הרי זה מפני שהאבות הקדושים פסעו עליהם..."

והצדיק האורח השיבו מיניה וביה: "אכן, ר' אלעזר מנדל, אתם רואים את ההרים אשר ירקדו כאילים, עינים מאירות לכם..."

האדמו"ר הירושלמי

רבי אלעזר מנדל היה, כנזכר למעלה, האדמו"ר הראשון שניהל עדה בירושלים. מספר האנשים שדבקו בו והתפללו בבית מדרשו הלך וגדל משנה לשנה. הוא עצמו עבר לפני התיבה בשבתות ובחגים, ובראש השנה האריך בתפלת לחש של מוסף כחמש שעות ויותר, הריצפה תחת רגליו נרטבה מדמעות. כן קרא בתורה ותקע בשופר, והכל ביחודא שלים, בגילה וברעדה. בליל ש"ק ובשלוש סעודות ערך שולחנות, השמיע דברי תורה וניגן בדביקות רבה, עד שכל הקרב למחיצתו מתעטף השראה עילאית מעין עוה"ב.

מנורת השבת ("היינגלייכטער") שהשתלשלה מן התיקרה בבית מדרשו, עם פתילות ושמן, הותקנה מנחושת בידי ר' שמעון בלעכער ע"ה על־פי הנחיותיו, כנגד עשר ספירות: העיגול התחתון כנגד מלכות, ששת העיגולים שמעליה כנגד חג"ת נהי"ם, ושלושת העליונים שמעליהם כנגד חב"ד. המנורה שימשה אבטיפוס להרבה מנורות כאלו, שהותקנו בב־תים ירושלמיים לכבוד שבת מלכתא, והיו נקראים על שמו של הצדיק "ר' אלעזר מנדל'ס היינגלייכטער".

בימות החול פקדו את מעונו חסידים ואנשי מעשה, מי לשאול דרך בחסידות, ומי כדי לבקש עצה וברכה. יהודי ירושלים סיפרו נפלאות מגילויי רוה"ק ששרתה עליו.

סיפר פעם האדמו"ר מבוסטון רבי משה'לי הורביץ זצ"ל: באחד מימי אידיהם של הערבים, נפל פחד על יהודי העיר העתיקה, מפני שמועה מורחת כי הישמעאלים עומדים לפרוע בהם פרעות. איש לא ידע את הסיבה האמיתית לפחד המוזר שתקף לפתע את כולם, וזרע ברובע היהודי בהלת מות, וגרם למנוסה גדולה. פתאום בצהרי היום, כאילו לפי אות מוסכם מראש, ברחו כולם מן הבתים, החנ־ונים השאירו חנויות פתוחות, ונ־מלטו לכל אשר תישאם הרוח. קול עלה נידף דלק אחריהם. חסידי הרא"מ נסו לעבר מעונו. בלב פועם התדפקו על פתח הבית. שאל אותם הצדיק מה ארע וסיפרו לו. מיד ניגש אל החלון והביט החוצה כשהוא ממלמל בשפתיו: "אשמעה מה ידבר הקל ד'" ואחרי שהייה קלה השלים את הפסוק "כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו". עכשיו פנה אל החסידים והרגיע אותם: "לכו לבתיכם לשלום, אין מה לפחד... לא יאונה שום דבר רע לאף אחד..." וכך הווה.

פעם בליל ש"ק כשסיים הרבי תפלתו אצל הכותל המערבי ואמר לשוב הביתה, בלווי קהל חסידים שהתפללו עמו, עצרה בעדם להבת אש גדולה שהציתו פרחחים ערבים במעבר המקומר שליד סימטת הכותל. בכוונה עשו זאת, כדי לחסום את הדרך בפני היהודים, שלא יוכלו לחזור לבתיהם. ראו החסידים שתימרות הלהבה הגיעו עד לתיקרה, באין שום אפשרות לעבור, והצטערו מאד על כך שיהיו נאלצים להמתין פה עד שתשקע האש מעצמה, אולי עד אור הבוקר. כה,יופר, חלילה, עונג שבת במשכנותיהם. קם, איפוא, הרבי ונשא עיניו השמימה בגעגועים, כבן המתחטא על אביו ועושה לו רצונו, ויקרא: "אבא רחימא, בניך אהוביך שרויים פה במשעול צר, אין דרך לנטות ימין או שמאל, אינם מסוגלים להגיע איש לביתו — והרי הם צריכים, רבש"ע, לקדש על היין!"

וכשסיים תחנוניו, סיפרו עדי ראיה, מיד שקעה האש תחתיה. החסידים המשיכו דרכם לבתיהם בשמחה גדו־לה.

עוד הרבה סיפורי־פלא מרבי אלעזר מנדל, מופתים וישועות, המתקת הדינים, נשתמרו בפיהם של יקירי ירושלים שהסתופפו בצלו. כל תפי־לותיו נתקבלו במרום. כל ברכותיו נתקיימו. עצתו היתה כדברי האורים. בימי צרה ורעב, או מגיפות, נתקיימים באנשיו הכתוב "חונה מלאך ד' סביב ליראיו ויחלצם" כדברי המדרש (ב"ר פ' ויצא) "אלו הסובבים ליראיו".

לעת מצוא

בשנת תרמ"ג, והוא רק בן נ"ו שנה, קרב ובא יומו. בליל ש"ק הראשון של חודש אדר חלמה זוגתו הצדקת מאטל חלום משונה. היא ראתה בחלומה את חמיה, הרבי ר' משה'לי זי"ע מלֶ־לוב, נכנס אל מעונם כשהוא מעוטף בטלית על ראשו, שאלה לחפצו והשיב: "באתי לראות מה מעשהו של בני..." אחרי שהות קלה יצא מפתח הבית וברק מסנוור הבריק פתאום בחוץ והאיר את כל החצר. החזיון הסתום הזה הפחיד את הרבנית, לבה ניבא לה רעות, והיא צמה במשך כל השבוע.

בשלהי אותו שבוע חגגו בירושלים את "פורים המשולש". ביום ששי קראו את המגילה. הרבי ר' אלעזר מנדל קרא בעצמו ופניו בערו כאש. עם רדת הלילה, בהתקדש שבת מלכתא, התנהג בכל הענינים כדרכו. אולם כשנכנס הביתה אחרי התפלה, בשובו מן הכותל, אמר חרישית: "כבר סיימתי להתפלל, השלמתי כל אמי־רותי, הבה אקדש על היין..."

ובני ביתו השתוממו, כי רגיל היה בכל שבת לפנות אליהם דרך שאלה: האם סיימו כבר להתפלל? יכולים כבר לקדש על היין?" בעוד הפעם החליף את נעימת דיבורו והכריז על עצמו כמי שסיים תפלותיו והשלים כל אמירותיו. מה פשר הענין?

כל אותו יום ש"ק וחג הפורים למחרת שרוי היה בהתלהבות עילאה. אף לא רגע של היסח הדעת. כולו אומר דביקות. עם זאת לא שכח לקי־ים מצוות היום וטיפל בסידור "משלוח מנות" לגאוני ירושלים, הגרמ"ל מקוטנא זצ"ל, והגר"מ אוירבך מקאליש זצ"ל. כשהתחיל היום להעריב, נטל ידיו לסעודת פורים והסב לשולחן, מזג לעצמו כוסית יי"ש וברך בחדוה "לחיים" כשהוא קורא פעם אחרי פעם "יהי רצון שנזכה מהרה לביאת משיח צדקנו".

ולפתע פתאום, כשהוא יושב על כסאו והחסידים מסביב, כשעוד לא סיים סעודתו, רקע הצדיק ברגליו ויקרא קול גדול: "שמע ישראל ד' אלקינו ד' אחד" ולא יסף, באותו רגע עלתה נשמתו בסערה השמימה.

הנוכחים בחדר היו כנדהמים. השמועה הנוראה התפשטה כבזק בין יהודי ירושלים. "אוי לנו שחג הפורים הפך לתשעה באב" קרא בבכי הראש־ל"צ הספרדי רבי רפאל מאיר פאניזל זלה"ה "הרי שקולה מיתתן של צדי־קים כשריפת בית אלקינו".

באבל וביראת הרוממות, בעינים דומעות, ליוו יהודי ירושלים במוצאי פורים את הרבי ר' אלעזר מנדל זי"ע למקום מנוחתו שנכרה במרומי הר הזיתים. עוד היום יעלו יקירי קרתא דשופריא להשתטח על קברו ביומא דהלולא ובכל עת מצוא. בנו הבכור, הרה"ק רבי דוד'ל בידרמן זי"ע, המשיך אחריו את שושלת הזהב במשך עש־רות שנים, וממנו עבר שרביט ההנהגה לדורות הבאים עד ימינו.

ספרים ☆ סופרים ☆ ספרות

שו"ת "באר מרדכי"

שאלות ותשובות מעמק הבכא שנתעוררו בשנות השואה האיומות באירופה וגם שאלות נוספות אחרות, בספרו של ראב"ד נייטרא הגאון רבי מרדכי פורהאנד הי"ד. יו"ל במסגרת "מפעל מורשת יהדות הונגריה" שעל ידי "מכון ירושלים"

כחמישים שנה לאחר שהגאון האדיר עמוד ההוראה רבי מרדכי פורהאנד הי"ד ראב"ד דק"ק נייטרא, קידש את השם בעלותו על המוקד, זכינו לספר ראשון שמהמורשת התורנית שהשאיר אחריו, אוצר יקר בהוראה להל־כה ולמעשה שו"ת "באר מרדכי", תשובות לשאלות העולות על הפרק ומהן משתקפת גדולתו בכל מקצועות התורה.

אביו, הגאון רבי משה פורהאנד אב"ד מאקווא, נמנה בין גדולי הדורות האחרונים ובנו רבי מרדכי המשיך את השרשרת כאחד מג־דולי המשיבים בהלכה. מקרוב ומרחוק היו פונים אליו בשאלות חמורות, ובתשובותיו המקיפות גילה את כוחו הגדול בבירור ההלכה. לפני כשבעים שנה הביא לדפוס ספרו "קנין חדש" בירור הדין דכתובה דאירכסא לתקנת הרבים וכן הביא לדפוס ספר. באר מרדכי בירורים הלכתיים בעניני טהרה.

בכוחו הגדול בכל חדרי תורה ביורר הלכות חמורות ובמקום הפסד מרובה שקד למצוא פתח להיתר, וזאת רק על יסודות איתנים של ראשונים ואחרונים.

מומחה היה רבינו בשאלות מקוואות, וענין מיוחד באותו בי־רור בשאלת המקוה בקהילת וו־ערבוי, שבו השתתפו גם רבי ישכר טייטלבוים בעל "משנת שכיר" וכן רבה של ווערבוי בעל "שיח יצחק", והוא מגלה כוחא דהיתרא.

בעל "משנת שכיר" כתב מכתב לרבינו ומציע לו בשם רבי יצחק אב"ד ווערבוי, שבו הוא מז־מין לפגישה כדי לבאר בענין המ־קוה. (סי' לב).

סימן נרחב שכתב בערב ראש חודש ד' אלול תש"ג, ממש בשנה האחרונה לפני שניספה על קידוש השם, מוקדש לבירור הנהגות ערב שבת קודש, על פי קבלת האר"י, ובו הוא מציין מקורות הלכה וקבלה להנהגות ערב שבת, החל מהלבשה לכבוד שבת, קריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, טבילה לכבוד שבת, תגלחת והסי־רת צפרניים ויתר ההכנות לכבוד שבת, וסעודות שבת עצמם.

בבירור מקיף זה נידונים יסודות הלכה ומנהגים גם יחד, כדוגמא נציין ענין טעימת התבשילין לכ־בוד שבת, המובא במגן אברהם בסי' רן סק"א, והוא מצא בזה רמזים על פי קבלה, על פי דברי האר"י, שיטעום מכל המאכלים, ולהורות נתן בלבנו, שיהא כל הענג בבחינת "טועמיה", וזהו נחלת יעקב אביך כמו יעקב שלא זכה להנאות בעולם הזה, כמו שרש"י מביא בריש פרשת וישב "ביקש יעקב לישב בשלוה".

בסיכום הדברים הוא מציין "הראיתי לדעת ברעת פעוטות שלי שכמעט כל דברי האר"י מובאים בשו"ע ונושאי הכלים".

בשנת תש"ג, בעצם שנות השואה, נשאל ע"י רבי ישעי' קא־ליש דיינא דק"ק פרעשבורג, לגבי מיני מתיקה לילדים קטנים בפסח, שכן "השנה הזאת היתה עת צרה ליעקב, שממש מעט היותנו לעם לא היו כל כך צרות ופחד למדי־נה". רובם ככולם אין להם כלום, וביחוד אלה הצאן מה חטאו, הילדים הקטנים הזקוקים למיני מתיקה למתק המשקה, ובמדינה לא מצוי סוכר כשר לפסח, הוא מציע איפוא לקחת סוכר גביש בקרטון חדש, ולא להשתמש בסוכר דק.

בפתח תשובתו מביא דברי השל"ה הקדוש בשם המהרש"ל שהיה דורש שכל אחד יאפה לעצמו חלה אחת או תבשיל אחד, מקמח הנטחן בפסח, כי שמא היה חשש חמץ ויתלה אותו באותו משהו שנטל מהם, ודבריו של השל"ה מובאים ע"י "מגן אברהם" ובכך הוא מנמק את עמדתו.

* * *

בשנות השואה נתגלה כוחו הגדול של רבינו לפתור את הבעי־ות החמורות שבני הקהילה נתקלו בהן, ובין השיטין אנו מבחינים במוראות הימים ההם. בשנה האחרונה לחייו עלי אדמות, בשנת תש"ד בערב סוכות תש"ד הוא כותב "בשנה זו שבעוונותינו הר־בים בכל המדינה לא נמצאו ארבע המינים, לולב וערבה, אמנם נמצאו ויתכן גם הדסים, והשאלה היא כיצד לנהוג, וכן גם זה שנמצא הוא גם כן פסול כיצד ינהגו".

הערכתם של גדולי דורו לרבינו באה לביטוי בהסכמתו של רבי חיים זוננפלד מיום ר"ח שבט תרפ"ח כאשר קיבל כמה גליונות: "וראיתי את כוחו הגדול לברר כל דבר במוצאו, והרבה ראה חכמה ודעת בספרי אחרונים".

רבי חיים מתעטר בענוותנותו: "וביקש ממנו לבוא אתו בהסכמה ואני משתומם וכי להסכמתי צריך. לאחר שגדולי הדור מסכימים על ספרו, והוא בעיני כתוכא כי יראיני בתור אדם המעלה, ואני איש פשוט לא הורגלתי בשאלה, כ"א ע"פ הכרח במקום שאין מכירין, ודי לי בצערי, במיעוט ידיעתי. השי"ת ברחמיו יזכינו עוד לשקוד על דלתי תוה"ק כרצונו, ולשוב בתשובה שלמה לפניו, כראוי בימי הזקנה לתקן המעוות, ולא נצרכה כ"א לברכה להדר"ג נ"י כי אפי' ברכת ההדיוט קרובה להתקבל כאשר העידו חז"ל".

קהילת נייטרא היתה אחת הקהילות, שידעה הפוגה ברדיפות הצוררים, לאחר גירוש חלקי של בני הקהילה בשנת תש"ב, חלה הפסקה והקהילה המשיכה לחיות את חייה, עד כמה שהדבר ניתן בתנאים הקיימים עד סיון תש"ד, כאשר נשלח ע"י הצוררים ימ"ש למחנה ההשמדה.

בהקדמתו לספר שלפנינו "באר מרדכי" מביא הרה"ג רבי זאב צבי פורהאנד, אב"ד דק"ק היכל משה ניו יורק, ומלפנים אב"ד פראג והגלילות, ראשי פרקים לתולדותיו של אביו הגדול. מבית אבותיו נמנה כותב הטורים על מוקירי ומעריצי בית מאקווא, חותני הרה"ח ר' משה שמעיה ז"ל, אף יצא מעיירת מגוריו בגא־ליציה לנייטרא, כדי לקבל תורה מפי אותו גדול, ובידו להוסיף כהונה וכהונה למעמדו הנכבד של המחבר. בשעתו אף אסף חומר רב וחשוב כדי ספר שלם לתול־דותיהם של הגאון רבי משה ובנו רבי מרדכי, וראויים הדברים לבוא לדפוס, למען ידעו הדורות הבאים על גדולתם בכל חדרי תורה ועל מעמדם הנכבד באהלי תורה בדו־רם ולדורות.

"וכבוד עשו לו במותו" — דרשו חז"ל [ב"ק טז ע"ב] שהו־שיבו ישיבה על קברו, והוא ביה־מ"ד "היכל משה" קהילת רבנותו של הגרז"צ פורהאנד במאנהטן, המשמש כמרכזו תורני חסידי לתושבי הסביבה.

אף המביא לבית הדפוס יבל־ח"ט, הרב פאראהנד שליט"א, רשם פרק מפואר במפעל ההצלה לאחר מלחמת העולם השניה, ותקצר היריעה להעלות את הדב־רים על הכתב, ועוד תגיע השעה להעריך את מפעלו בשטח ההצלה. זכה אותו צדיק ומשאלת חייו — הרבצת תורה לתלמידים — נמשכת בבנין הכולל בירושלים עיר הקודש, בראשות נכדו הרב רבי מרדכי פורהאנד שליט"א. כאוות נפשו הטהורה של אותו גאון וצדיק, שהקרין אורו בדורו ואורו זורח לדורי דורות הודות לספר שלפנינו.

הספר החשוב הופיע במסגרת "מפעל מורשת יהדות הונגריה" שע"י "מכון ירושלים" וכדרכו הוציא דבר מתוקן מתחת־ידו, ור־אוי לשבח הרב יוסף בוקסבוים, ראש ומנהל "מכון ירושלים", ועורך הספר מביאו לבית הדפוס הרב דוד שפירא, שזיכו אותנו בספר חשוב זה.

בצלאל לנדוי

"ספר העיקרים"

מהגאון רבי שלמה איגר זצ"ל

זה מקרוב הופיע בדפוס פעם ראשונה, מתוך כת"י יחיד בעולם, ספר "העיקרים" (ביאורים בעיקרי הלכות) שחיבר הגאון רבי שלמה איגר זצ"ל, בנו של הגרעק"א.

הספר (421 עמ') מכיל ביאורים בכללי הלכה המשוקעים בש"ס, על־פי סדר אלפ"א בית"א, ואינו כי־אם חלק ששרד לפליטה מתוך יצירה מקיפה. בחלק זה רק ענינים המתחילים באות א', וענין "ברכות" ו"ברירה" מאות ב', ואילו בכרך שלפנינו, שהנו ראשון בסדרה, י"א ערכים בלבד והמשכם בכרכים שיבואו.

ואלה שמותיהם: אבר מן החי, אומדנא, אומן קונה בשבח כלי, אונאה, אונן ואבל, אונס רחמנא פטריה, אותו ואת בנו, אי עביד לא מהני, אין אדם אוסר דבר שאינו שלו, אין אדם מקנה דבר שאינו שלו (או אין בו ממש, או אינו ברשותו), אין אדם משים עצמו רשע.

הספר דנן כולו חידוש. ספרי הכללים, למן "פחד יצחק" שחיבר הגר"י למפרונטי זלה"ה ועד ל"כסף נבחר" של רבי ברוך בנדיט גואיטין ז"ל, או "מלוא הרועים" מהגרי"צ יאליש זצ"ל, ה"שדי חמד" לרבי חח"מ זלה"ה, ו"בית האוצר" להגר"י ענגל זצ"ל, לכל אחד מהם ייחוד משלו — הן במטרה, הן בסגנון, הן בסידור הדברים. לא נתיימר לשפוט ול־העריך מעלת כל חיבור בפני עצמו. אולם הצד השווה בכולם, שנתכ־וונו לצבור כל המקורות והדעות והחילוקים המסתעפים, כחוליות מן השדרה, סביב כל ערך או סוגיא תלמודית מרכזית. הספר שלפנינו בא לבאר עיקרי הלכות, היינו שורשי דינים כוללים ומקיפים, בצורת שקלא וטריא כדרכה של תורה, אך לא פחות מזה בעצם הרכבת העיקר ופירוקו ל"שורש" ו"ענף" "אשכולות" "גרעינים" ו"ענבים". חלוקה זו צומחת כמובן מהזיקקות לעצם הנושאים, מהותם ועצמותם, תוך חדירה למעמקי תוכיותם. ה"גרעינים" הם למראית עין קושיות ותירוצים בעלמא, כעין הערות קצרות, אך המתעמק בהם רואה שמכל גרעין אפשר להצמיח אילן שלם.

מחבר הספר, הגרש"א איגר זצ"ל, ברא כרעיה דאבוה, איננו פנים חדשות בעולמה של תורה. ייחודו כאיש האשכולות מקבל גוון נוסף ביצירה הנוכחית. אם בגליון מהרש"א למסכתות הש"ס מכירים בקיאותו הנפרזה בכל מכמני תורה, בחידושיו (המובאים בספרי אביו הגרעק"א) רואים את עמקותו וחריפותו, ובשו"ת שלו את רב חילו לדון בנושא מכל צדדיו והבטיו עד לאסוקי הלכתא, הנה בספרו הנוכחי מוארת דמותו כבנאי אמן היוצק יסודות ומרכיב נדבכים כמשטר להפליא עד שמתנוסס בנין תפארה כליל שלימות. כל ערך, או כלשונו כל עיקר, נותן בידי הלומדים מפתח להיכלות רחבי־ידים בארמון התלמוד.

מלבד הדברים שנתחדשו בו, יש בספר אף כדי להשלים דברים שנודעו מכבר בשם הגהמ"ח, בתוספת הסבר והארה. כדוגמא מציין העורך בהקדמתו את המח־לוקת בין הגרש"א ואביו הגרע"א בסוגיית "העדים שאמרו אנוסים היינו" (כתובות י"ח) והיא נוגעת ללב־לבה של הסוגיא. כתלי ביה־מ"ד זעו מימים רבים להד הויכוח בין צורבי דרבנן בהבנת פלוגתא זו. טובי הרמי"ם דליטא, כדוגמת הגר"ש שקופ זצ"ל, והגרב"ד לי־בוביץ זצ"ל, האריכו לבאר בספ־ריהם את צדדיה. והנה המחבר של ספרנו גופו, בעיקר האחרון "אין אדם משים עצמו רשע", מבאר בהרחבה יתירה את הענין לאשורו.

הספר יצא לאור במסגרת פר־סומי המכון להוצאת ספרי ראשו־נים ואחרונים, שע"י מוסד הרב קוק ירושלים, מתוך כתה"י המ־קורי שנשתמר בידי הנכד ר' ישר־אל יצחק איגר ז"ל מרדנה, דור רביעי למחבר, שהתגורר סוף ימיו בירושלים. בעריכת הספר וסידורו, עיטור סימניו בציוני מקורות בי־אורים ומפתחות, וכן מקבילות מדברי שאר אחרונים, השקיע מיטב כשרונותיו הרב מאיר יהושע קצנלנבויגן נכדו של הגאון הירו־שלמי רבי רפאל זצ"ל. בעשיית אזנים לתורת הגרש"א איגר זצ"ל, התחסד העורך לא רק עם המחבר גופו, ששפתותיו תהיינה דובבות, אלא גם עם ציבור עמלי תורה שיאותו לאורו.

א. ספרן

בת קדושים

הרבנית מרת הינדא אדלר ע"ה מדז'יקוב ויזניץ נתניה

מצאנו חובה להעלות "מקצת שבחה" — "למען יספרו לדור אחרון", — "דור אשר לא ידע את יוסף" והנם שכל מה שידובר ויכתב עליה הוא כ"אפס קצהו", הרי ציון ב"ספר הזכרונות" הלזה, כציון למוד בספר־מוסר, כי היתה הרבנית ע"ה "ספר מוסר מהלך".

"מסירות־נפש" בימינו, הוא מושג שכמעט התערטל מתוכנו, ומי שמשתמש במטבע זו, בידוע שבמטבע־שחוקה משתמש, אך לגביה, היה מושג זה אמת.

לפני כחמישים שנה לגדל דור־יראים בתל־אביב ובחיפה היה כבחינת — מסירות נפש ממש (אינני נוגעת בתקופה שלפני עלותה ארצה), ששם תפס מושג זה על כל צעד ושעל שעשה) וגם באופן הדרש: שכל תכליתו של יהודי הוא התבטלות מוחלטת בפניו ית': לעשות רצונות — רצונו, וכשם שבסיגוף־גופני קיים היסוד של "מעוט חלבו ודמו" כך גם בסיגוף־נפשי ישנו העקרון של בטול משיכת־המוח והלב; מחשבה ורגש והיא עשתה זאת עבודת שני צדי הלוחות: "בין אדם למקום, ובין אדם לחברו".

עבודה כזו יכולה להצליח רק עם בטול מוחלט של ה"אני". בטול ה"אני" מצא את בטויו, גם בזמן מחלתה ל"ע שלא תבעה מאומה ממשפחתה ומידידיה, שבמצוי הוא כאדם במצב של חסר־אונים, המאושפז בבית־חולים, ועומד בפני טיפולים מיראים, מַכְסֵרִים, וּמְיַגְּעִים, אוכף את דרישותיו על הסובב, שיטפלו בו ושלא ימושו ממטתו יומם וליל וכו'.

אך אדרבה, כשהיו מגיעים אליה, היתה תמיד דוחקת שילכו ויחזרו איש למקומו ולמשפחתו, שלא יִגָּרַע ממאן־דהוא מאומה, בעבורה.

זהו פועל יוצא מהרגשת "ונחנו־מה" שאמי מורתי ע"ה היתה מצוינת בה, ענוה פשוטה, אמתית, מבלי היותה מודעת לק־יומה כלל.

מכאן נבעו כל מעשי החסד הבלתי־מצויים שלה לכל אדם בכל גיל ובכל מצב, היתה קרובה וידי־דותית אפילו עם קטנים, בימי ה"שבעה" ספרו בני־דור קודם, שהרגישו שהיתה חברה שלהם ממש, בלי שום מרחק, וכל מעשיה היו בפשטות־מובנת של מי שעושה המוטל עליו.

ובתור יחוס־אבות של בת־מלך, ויחוס עצמי של תכונות־מלוכה, לא התחסרה עם בני־אנוש כמחוה של גדול כלפי הקטן כל־שוננו: "מן ההר אל העם" כי למרות יחוסה הרם לא עשאתהו "קרדום לחפור בו", ורק מאשה אשר כָּזו יָכול ספור־מופת להיות מציאות: היא נסעה ברומניה ברכבת עם מאן־דהוא, אשר השיח לפניה שהוא נוסע לרבי מויזניץ, כל שעות מסע הרכבת ליעדה, שמרה על שתיקה מוחלטת לא הגידה הרבנית ע"ה את "עמה ומולדתה", כשהגיעו לבית־אביה כ"ק מרן האדמו"ר מויזניץ בעל "אמרי־חיים" זצוק"ל, שאל אותה מה מעשיה שם? האם גם היא באה להתברך מפ"ק של הרבי? אז גילתה את זהותה שהיא בתו, היהודי לא יכול היה להרגע איך היא יכלה להתאפק כל הדרך ולא לספר את יחוסה הנישא?! והיא בשלה: הס מלהשתמש בתגא... וזהי המלכות האמתית!

ואהיה כמלקטת שבולת בודדה הגורנה, משדה אלומות ספורי הגדולות של הנפטרת. אפיזודה קטנה שמדברת בעד עצמה: על נערה שהיתה מעורערת בנפשה. לגבי אנשי מוכי־גורל אלה, כל גלוי של: חבה, קרבה ואהבה הם כ"טל־תחיה", כפשוטו, אמי מורתי ע"ה היתה מטיילת עמה שלובת־זרוע בראש־חוצות, כאלו היתה ידידת־נעוריה.

מדת־החסד שהיתה טבועה בה, תורה היא ולמוד היא צריכה. אצל הרבנית ע"ה היה החסד ממש מדהים מבחינת המקום, והזמן, ומקבל החסד. לא היה מי שהרגיש היסוס או רתיעה אפילו הקלה ביותר לפנות אליה בבקשה; בכל שעות היום והלילה, בבואה מדרך־ארוכה ומתישה, בזמני־לחץ של עבודה רבתי, כל עת ובכל שעה, היו אזניה, ליבה וכיסה כר־ויים ופתוחים לכל אדם.

מעולם לא ראוה מתאווה למאכל, תבשיל — פלוני, או מיני תרגימא, שום־דבר לא היה בגדר: "אני מוכרחה", "בלי זה אי אפשר לי"!

מָמוֹן — היה ערך לגביה, רק כמדה והוא שימש את הזולת. "דירה — נאה, כלים — נאים, ומלבושים — נאים" להרחבת־הדעת, היו אלו שלצורך עמיתיה נרכשו.

ובמדת — הכעס שכמעט, אין אדם שיכול להעיד שמלט נפשו מהם, ידוע מעולם לא ראוה יוצאת מגידרה בשצף־קצף, או בכל בטוי־כעס אחר, תמיד היתה מאופקת בתגובותיה, העבירה על מדותיה, היתה ותרנית בממונה ומוחלת על כבודה.

היתה דבוקה במידותיו של הבורא, מה הוא רחום, וחנון, וגומל־חסדים, ומלביש ערומים, ומשמח חתנים, וכל יתר מדות ופעלים של הטבה עם הברואים, וכל אלו עשתה מבלי שהחזיקה "טיבותא־לנפשיה", ומה שעשתה, עשתה מתוך אמת־צרופה, וכולם היו שוים לפניה, ובתמימות מד־הימה היה כוון המחשבה שלה עילאי: יותר משבעל־הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל־הבית; ומהגישה להיטיב ולשמח לב כל אדם נבעה התשוקה להשתתף בכל שמחה וארוע שידעה שנוכחותה תגרום לנחת־רוח.

בעברנו בפעם המי יודע כמה — על משמעות — מזמור "אשת־חיל", מתקבלת הרגשה שמזמור זה נכתב על שם העתיד, בעבורה. מרישא עד סיפא.

ואם חסידות היא: "אדם המ־תחסד עם קונו", ואם חסידות היא: "חסיד — אבלו כלבו, וצהלתו בפניו". הרי היתה הרבנית ע"ה: "חסיד שבכהונה"! וזכתה ל"מלו־ים" נכבדים בפטירתה, (בשעת פטירתו של אדם אין מלוין לא כסף וזהב...)

השכילה בחייה לבנות סולם ערכים נכון, שכסף וזהב בתחתיתו, ומצוות ומעש"ט במעלתו.

כל אותם מאות הבתים שהקי־מה מן המסד עד הטפחות; בגשם וברוח בת"א ובחיפה וכן בנתניה, ערים שהיו שוממות ורותיות עשתה עבודה עיקבית ושקטה לשינוי מסגרות ותוכן של אנשים ונשים. הם, בניהם נשיהם וטפם, וצאצאיהם ממשיכי־דרכם עד סוף כל הדורות, הם עולמות הנזקפות לזכותה של המנוחה ע"ה.

כל מסכת־חייה רצופה היתה כהשתדלות קיום התכלית של היהודי: "שיתברר ויתאמת, מהי חובתו בעולמו".

בתה — מ. חשין

מטובי בניה־בוניה של העיר ירושלים

הרב שמעון קאליש ז"ל - במלאת שלושים לפטירתו

במלאת השלושים לפטירתו בדמי ימיו של הרב שמעון קאליש ז"ל יובאו בזה לזכרו תוכן דברי המספידים שהספידוהו בבית הכנסת הגדול בקרית אונסדורף בירושלים, מקום מגוריו בשנים האחרונות. במספד זה, שנערך במלאת השבעה לפטירתו, נוכח קהל גדול וחשוב, שביכה את הליכתו לעולמו של עסקן אגודאי מצויין בעצם פריחתו, אשר השאיר אחריו משפחה גדולה, הממשיכה את דרכו בכל הענ־יינים.

כל המספידים הזכירו בדבריהם את העובדה המעוררת מחשבות שבסמיכות ליום פטירתו של הרב קאליש ז"ל אירעו בירושלים שני אסונות נוספים של פטירת אנשים צעירים במחנה היהדות החרדית, רח"ל. "הרי זה בוודאי את מעורר לתשובה ולמעשים טובים, ול־בקשת רחמים מאת אבינו שבש־מים שלא נוסיף לדאבה עוד", אמרו.

שופע רעיונות בעבודתו הציבורית

פתח והינחה את המספד חברו במזכירות אגודת ישראל בירושלים, יבדלחט"א, הרב אבישי שטוקהמר, מזכיר מועצת גדולי התורה. בדברי פתיחתו עמד על הפסוק "עלה מוות בחלוננו, בא בארמנותינו, להכרית עולל מחוץ, בחורים מרחובות", בציינו כי הרב קאליש ז"ל היה בבחינת "חלון", שממנו מביטים החוצה וצופים למרחקים.

כחבר מזכירות אגודת ישראל בירושלים במשך שנים רבות, ואשר נבחר מטעמה כמועמד השלישי של אגודת ישראל לעיריית ירושלים בבחירות האחרונות, היה שופע רעיונות כיצד להגדיל כוחה של התנועה ולהגביר התקשרותם של יהודים מכל המחנות לגדולי ישראל וליהדות שורשית. הרב קאליש ז"ל היה זה — סיפר הרב שטוקהמר — אשר יזם את החו־תמתם של בוחרים בכל רחבי הארץ, בבחירות האחרונות לכנסת, כי הם יציינו לדבריהם של גדולי ישראל ויצביעו עבור רשימת יה־דות התורה המאוחדת. "לא היה בהצעה זו, שלמעשה הצליחה מאד, סתם אקט של תעמולה טובה", אמר המספיד, "אלא אמונת־חכמים בסיסית בה ניתן המנוח, בהיותו קשור משחר נעו־ריו לרבו הגדול, גאב"ד ערלוי שליט"א, שבשמו ובשליחותו פעל בכל שטחי העשייה, בכלל ובפ־רט".

בסיום דבריו קרא הרב שטו־קהמר לא לחזור לשיגרה ולערוך חשבון הנפש של החברים והידי־דים, כמתחייב מאסון זה, וכתגובה למוות הזה ש"עלה בחלוננו", כאמור, יש לנקוט, בדרך של מידה כנגד מידה, בהוצצה מן החלון הפרטי אל החוץ הכללי, לפעול למען טובתם ורווחתם של אחרים מכל הבחינות, בגשמיות וברוחני־ות גם יחד.

"אדם כשר!" במלוא מובן המלה

בהקשבה דרוכה נשמעו דברי הספדו של רבו המובהק של הרב קאליש ז"ל, יבדלחט"א, גאב"ד ערלוי שליט"א, חבר נשיאות מועצת גדולי התורה, אשר פתח את דבריו בנימה הרגשים בקריאה כללית לתשובה, לנוכח האסון.

כרבו רב־השנים של המנוח, אשר היה גם כן משפחתו, מצ־אצאיו של מרן החתם סופר זי"ע, ציין גאב"ד ערלוי שליט"א את מידותיו הטובות של הרב קאליש ז"ל עוד מעת לימודיו בישיבת ערלוי בשנות הבחרות שלו. "הוא היה מצטיין בלימוד התוה"ק. הגה בתורה בהתמדה רבה, והיה עם זאת מסור לחבריו במידה מופלאה", סיפר. "היה פעם בחור חולה בישיבה, ור' שמעון לא מש ממיטתו עד שהבריא".

בהזכירו את מאמר חז"ל "כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו" הדגיש גאב"ד ערלוי שליט"א כי הרב קאליש ז"ל היה "אדם כשר" במלוא מובן המלה. "כאשר הקים את ביתו לאחר נישואיו דאג לבסס על יסודות התורה והחסידות מתחילתו של יום ועד סיומו. נוהג היה תמידין־כסדרן להתפלל ותי־קין לאחר שיעור יומי בגמרא, וכל יומו היה רצוף עשייה ברווחה של תורה, ובגמילות חסדים שמתן בסתר היה מרכיב גדול בהם.

"התנהגותו זו של ר' שמעון", אמר גאב"ד ערלוי, "היתה דוגמה חיה לבניו, אשר השקיע רבות בחינוכם לתורה ועבודת ה'".

בהעריכו את פעילותו הציבו־רית של המנוח הזכיר גאב"ד ערלוי שליט"א את הפסוק "וכל בניך לימודי ה' ורב שלום בניך", שהרב קאליש ז"ל קיימו כפשוטו וכמ־דרשו, דהיינו — גם שקד על לימוד התוה"ק ובד־בבד פעל בענייני ציבור באהבת שלום ורד־יפת שלום, תוך נהיגת כבוד בב־ריות והבלגה נפשית כאשר פגעו בכבודו, מידה אשר המספיד שליט"א הפליא ביותר, וגם היה מבוניה המעשיים של ירושלים עיה"ק. בנהלו את פרוייקטי הבניה של מוסדות ערלוי בקטמון, תוך מסירות ונאמנות, הן למערכת הבנייה והן למשתכנים.

גאב"ד ערלוי שליט"א סיים את דברי הספדו, שהיו רצופים בהדרכה והתעוררות, באמרה של ה"כתב סופר" זי"ע בפרשת וא־תחנן על הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום", שאף כאשר הנשמה עולה לגנזי מרומים, הרי שאם הבנים ממשי־כים את דרכה בעולם הזה היא בבחינת "חיים" גם בעולם הזה — וכך ממשיך הרב קאליש ז"ל לחיות בעלמא הדין ע"י משפחתו המפוארת שהותיר אחריו.

עמל לכלל ולפרט בהצנע לכת

הרב הגאון רבי יצחק אזרחי, מראשי ישיבת מיר, שהכיר את הרב קאליש ז"ל מקרוב, עמד בתחילת דבריו על החובה "להריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבוא", כדברי הרמב"ם, ואין ספק כי מצב האמון הזה והאסונות האחרים ל"ע בימים אלה מחייב להתכנס ו"להריע" ולחזור בתשובה.

בהדגישו את מיוחדותו של הרב קאליש ז"ל ציין הגר"י אזרחי את מאמר חז"ל "מת ופניו אל הציבור סימן יפה לו" — המנוח היה רב ימיו נתון בעבודה ציבורית קדושה, ובעצם עבודתו זו נפטר כש"פניו אל הציבור". כן הזכיר את הערכתם של חז"ל למי ש"מתהלך כפני ה' במקום שווקים", ודרש ענין זה כמין חומר על ר' שמעון ז"ל שעם היותו עסוק במה שנקרא "קבלנות" בנייה גשמית לכאורה, "במקום שווקים", היה עם זאת "מתהלך לפני ה'", לומר תורה וגומל חסדים.

הוא סיפר שאחד מאלו שרכשו דירותיהם אצל הרב קאליש ז"ל העלה על נס את העובדה שלאחר כשנתיים מרכישתו את דירתו בא אליו הרב קאליש ז"ל מיוזמתו ושאלו אם "הכל בסדר" בדירה ואם יש עדיין תיקונים לעשות בה. "מידה זאת", הטעים הגר"י אזרחי בקול בוכים, "היא בבחינת 'שויתי ה' לנגדי תמיד', כאשר אדם פועל למען הזולת בהצנע לכת, דבר שאיפיין את ר' שמעון, הרי זו בחינת 'שויתי' שנדיר למוצאה".

המספיד ציטט את דברי רבנו יונה ז"ל: "וחייב אדם לחשוב מחשבות להעלות עצות הגונות ומתוקנות לחברו, וזה אחד מעיקרי דרכי גמילות חסדים", אשר בה הצטיין הרב קאליש ז"ל מאד. דרך זו, אמר, חייבת שתהיה ציון־דרך למשפחתו ולכל מכריו ויודעיו, דרך של חשיבה "מה אני יכול לעשות למען זולתי", שעל כך נעשה אדם "מוסר להצלה" כפי שר' שמעון ז"ל היה בדרכו, שהיא בעצם דרך הידבקות בדרכי הבורא ית"ש — "מה הוא רחום אף אתה רחום" וכו'.

"אנו חייבים להתחנן לפני השי"ת", קרא הגר"י אזרחי בסיום דבריו, "שלא יהיו אסונות כאלו יותר חלילה, ועשיית חסדים רבים בכל פנה ופנה בארה"ק, וה' הטוב ירחם".

אות ומופת לציבור בסדר יומו

הרב הגאון רבי אביש אייזן, מחשובי המו"צים בירושלים, המתגורר בקרית אונסדורף, תאר את פטירתו הפתאומית של הרב קאליש ז"ל שפגעה כרעם־ביום בהיר. "הוא אשר היה לאות ולמופת לציבור, בקיימו בשלימות תדירה את הסעיף הראשון בשולחן ערוך 'יתגבר כארי לעבודת הבורא' בהיותו ממשכים קום לתורה ולתפילה, לפתע נלקח מאתנו", קונן מרה.

הגר"א אייזן ציין את המנוח במונחם של חז"ל "שהיה עסוק בטיט ולבנים ושמח בתורה". אין זה חידוש, אמר, כאשר מי שעוסק בתורה כל היום שמח בתורתו, אבל מי שעוסק "בטיט ולבנים", בבנייה ובעשייה, וראש מעייניו נתונים לשמחה בתורה, בלימוד התורה, בחינוך בניו לתורה, בהרביית תורה בציבור — חידוש גדול הוא, וזאת היתה הדרכה המיוחדת של ר' שמעון ז"ל.

במידותיו של יהודי כפי שהרב קאליש ז"ל היה, הדגיש הגר"א אייזן, יש להפוך ולהפוך ולא להרבות מלשיח, כי יש ללמוד מהן — הן לכלל והן לפרט, ובמיוחד למשפחתו החשובה, שישננו להם אותן ויהיו אור לנתיבתם כל הימים.

עבודתו הציבורית כמלאכת קודש

אחרון המספידים היה הרב שלמה זלמן זוננפלד, מוותיקי בניה־בוניה של ירושלים, אשר פתח דבריו במאמר חז"ל הידוע "אחד מבני החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה".

הרב קאליש ז"ל היה, סיפר, שנים רבות עמו, יבדלחט"א, בחבורה אחת שלמדו שיעור קבוע מדי יום ביומו, והנה פתאום, "אבן מקיר תזעק", זועקת המודעות מול הקירות שהוא נפטר! "זו דאגה גדולה", אמר, "שיש לה" [illegible] סיחה לאחרים, כמאמר הכתוב "דאגה בלב איש ישיחנה", [illegible] אין אפשרות להסיחה מן הדעת [illegible] אסון כבד כזה חייב שירכך [illegible] הלב ויעורר לתשובה".

הרב זוננפלד העלה על נס את העובדה שגאב"ד ערלוי שליט"א רבו הדגול של המנוח, מסר בידו את "אמת הבנין" למטרת בנייה של ירושלים על טהרת הקודש, ולאו מילתא זוטרתא היא.

"בכל עבודתו של הרב קאליש ז"ל", ציין המספיד, "היה טמון רגש רב. כשם שהתפלל לפני התיבה וקרא בתורה בציבור כבעל־תפילה ובעל־קריאה [illegible] בעל רגש, כך היתה עבודתו הציבורית אצלו מלאכת קודש [illegible] ברגש".

"אוי לה לספינה שאבד לה קברניטה", קרא הרב זוננפלד, "אוי לה למשפחה המפוארה שהותיר אחריו ר' שמעון ז"ל, שאבד לה הקברניט־האב שניווטה בחן ובהדר תורתו, אבל זכרו יישאר בקרבה, ובקרב כל חבריו, תמיד, כאדם־המעלה שהקדיש חייו לתורה ולחסד בכל עת".

מי יתן מקור עינינו דמעה ונבכה יומם ולילה, שלושים יום עברו מאז אותו יום מר ונמהר, שבו נקטף אבינו היקר ונתבקש לישיבה של מעלה, הרה"ח ר' שמעון קאליש ז"ל.

הלב ממאן להאמין והמוח מסרב לקבל, כי נותרנו יתומים ללא אב, ללא מורה דרך, ללא אותה אישיות מופלאה שהקרינה עלינו באור יקרות והיתה נר לרג־לינו בכל אשר נלך.

"דודי ירד לגנו... ללקט שוש־נים" דרכו של עולם שלוקטים שושנים, נוטלים את השושנים הצעירות, הרעננות והיפות ביותר, ואכן שושנת חמד היה אבא ז"ל, בגינת המלך מלכו של עולם, ונאמר: "רוכב ערבות שש ושמח בבא אליו נפש נקי וצדיק".

נולד בגאלנטה בשנת תש"ו לאביו ר' נפתלי צבי ז"ל, היה נצר למשפחת החת"ס והכת"ס [illegible]

[illegible]

הכותב בדמע ובכאב
אחד מבני המשפחה